

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Β' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

**ΟΙ
ΣΕΡΡΕΣ**

**ΚΑΙ Η
ΠΕΡΙΟΧΗ
ΤΟΥΣ**

**ΑΠΟ ΤΗΝ
ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ
ΜΕΧΡΙ ΤΗ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ**

Α' ΤΟΜΟΣ

ΣΕΡΡΕΣ 2013

ΔΗΜΟΣ ΣΕΡΡΩΝ

Β΄ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥΣ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ
ΜΕΧΡΙ ΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Σέρρες, 6-9 Απριλίου 2006

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Α΄ ΤΟΜΟΣ

ΣΕΡΡΕΣ 2013

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΥ

**Ο ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΣΕΡΡΩΝ
ΑΠΟ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΥΠΟΠΡΟΞΕΝΕΙΟΥ
ΣΕΡΡΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ
ΣΕΡΡΑΙΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΟΜΑΧΩΝ**

Συμπληρώθηκαν 100 και πλέον χρόνια από την έναρξη του Μακεδονικού αγώνα στις Σέρρες. Καλούμαστε να ερευνήσουμε αμερόληπτα κάθε πτυχή του για την ακριβή και πλήρη καταγραφή της ιστορίας του.

Αυτό με παρακίνησε να μελετήσω ιδιαίτερα τα αρχεία (έγγραφα, εκθέσεις) του Ελληνικού Υποπροξενείου Σερρών και να φυλάξω στο αρχείο μου από το 1965, τα ανέκδοτα απομνημονεύματα των Σερραίων Μακεδονομάχων¹. Με τα ως άνω αρχεία εκατοντάδων σελίδων θα παρουσιάσω ως περίληψη της περίληψης την εισήγησή μου.

Τα βαθύτερα αίτια του Μακεδονικού αγώνα

Οι Βούλγαροι στην τουρκοκρατία, μέχρι τα μέσα του 18^{ου} αιώνα, αναγνώριζαν τον Οικουμενικό Πατριάρχη ως εθνάρχη, που διατηρούσε ενωμένους στην κοινή πίστη όλους τους υπόδουλους στην Τουρκία ορθοδόξους χριστιανικούς λαούς.

Την ενότητα αυτή θέλησαν να διασπάσουν Ρώσοι και Δυτικοί για να αποδυναμώσουν το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Οι Ρώσοι για να προβάλλουν το πατριαρχείο τους και οι Δυτικοί για να διαδώσουν την Ουνία στα Βαλκανικά κράτη. Η Ρωσία επέβαλε στο Σουλτάνο να υπογράψει το φιρμάνι της ιδρύσεως της Βουλγαρικής Εξαρχίας. Με αυτό, επιτρεπόταν σ' όλες τις πόλεις και τα χωριά της Μακεδονίας να προσχωρήσουν στην Εξαρχία, εφόσον θα το ήθελαν τα 2/3 των κατοίκων αυτών. Οι Βούλγαροι θέλησαν να το επιβάλλουν με τη βία, την τρομοκρατία και τις δολοφονίες των αντιδρώντων. Συγκλήθηκε Εκκλησιαστική Σύνοδος στην Κων/πολη το 1872 και καταδίκασε την παρείσδυση του φυλετισμού στην Εκκλησία και κήρυξε τους

---

1. Πηγές της ιστορίας του Μακεδονικού αγώνα των Σερρών είναι: 1) Τα έγγραφα και οι εκθέσεις των Ελλήνων προξένων του Υποπροξενείου Σερρών με τις οποίες ενημέρωναν το Β. Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδας για την κατάσταση στις Σέρρες (Σερ. Χρονικά, τ. Γ' σσ. 14-143). 2) Σημειώσεις και οδηγίες του Δημοσθένους Φλωριά (Σερ. Χρονικά, τ. Δ', σσ. 97-144). 3) Π. Πέννα, *Ιστορία των Σερρών (1383-1913)*, σσ. 175-333. 4) Γ. Καφταντζή, *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειας*, τ. Γ', σσ. 204-220. 5) Β. Λαούρδα, *Ο Μακεδονικός αγώνας του Σαντζακίου Σερρών. Απομνημονεύματα του προξένου Σακτούρη*.

οπαδούς της Εξαρχίας ως σχισματικούς. Οι προσχωρούντες στην Εξαρχία Έλληνες Μακεδόνες χαρακτηρίζονταν Βούλγαροι. Αυτό έγινε αφορμή και αιτία του Μακεδονικού αγώνα.

Η ίδρυση της Εξαρχίας από την Τουρκία, απέβλεπε στο διχασμό των υπόδουλων ορθοδόξων λαών για να αλληλοεξοντωθούν. Για τους Τούρκους δεν είχαν καμιά αξία οι χριστιανοί «*Iki gıaıur bir tauk*» έλεγαν, δηλαδή, «δύο άπιστοι αξίζουν όσο μια κότα». Όσο περισσότεροι χριστιανοί αλληλοεξοντώνονταν στην επικράτειά τους τόσο καλύτερα γι' αυτούς².

Η παραχώρηση της Μακεδονίας στους Βουλγάρους με τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου στις 31/1/1778 όξυνε την κατάσταση. Διαμαρτυρήθηκαν οι Σερραίοι στις Μεγάλες Δυνάμεις στις 26/3/1878³. Τροποποιήθηκε η επέκταση της Βουλγαρίας με τη συνθήκη του Βερολίνου τον Ιούλιο του 1880, αλλά στους Βουλγάρους έμειναν πολλά απωθημένα κατά της Μακεδονίας και γι' αυτό κάθε φορά που έρχονταν στη Μακεδονία σαν δωροδοκημένοι σύμμαχοι των Γερμανών, προσπαθούσαν παντοιοτρόπως να την εκβουλαργίσουν ή να εξοντώσουν τους Έλληνες για να την προσαρτήσουν οριστικά στη Βουλγαρία⁴. Κανονικά το θέμα της κατάληψης της Μακεδονίας από τους Βουλγάρους άρχισε από την εποχή της εμφανίσεώς τους στα Βαλκάνια, από τον 6^ο μ.Χ. αιώνα. Έγιναν πολλές επιδρομές απ' αυτούς στη Μακεδονία. Από την εποχή που εγκαταστάθηκαν στο Δούναβη ποταμό, τον 6^ο μ.Χ. αιώνα, κατέβαιναν τακτικά για λεηλασία στη Μακεδονία και σε άλλες Βυζαντινές επαρχίες.

Οι Βούλγαροι επιδίωξαν με κάθε τρόπο κατά τις διάφορες εισβολές τους στη Μακεδονία να αλλοιώσουν τον εθνολογικό χαρακτήρα των κατοίκων της πόλης και της περιοχής των Σερρών για να απαλλαγούν από μια σθεναρή αντίσταση. Δεν το κατόρθωσαν όμως. Γι' αυτό μεγάλωσαν την προσπάθειά τους κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, και μάλιστα από τότε που ίδρυσαν το 1872 τη Βουλγαρική εξαρχία, με σκοπό να εκβουλαργίσουν με κάθε θυσία τους κατοίκους της Μακεδονίας. Η προσπάθεια αυτή των Βουλγάρων να κάνουν τους Μακεδόνες Βουλγάρους και η άμυνα των Μακεδόνων κατά της προσπάθειας αυτής δημιούργησαν το Μακεδονικό αγώνα. Αν οι χριστιανοί των Βαλκανίων συμμαχούσαν τότε κατά των Τούρκων, πολλά θα κατόρθωναν. Η Ελλάδα πρότεινε το 1892 στη Βουλγαρία να συμμαχήσουν, αλλά εκείνη το απέρριψε. Ξανασυζητήσε το θέμα της συμμαχίας στις Σέρρες ο πρόξενος Σακτούρης με το διπλωματικό πράκτορα της Βουλγαρίας κ. Τοcheff αλλά δεν δέχτηκε⁵.

2. Υποπροξενείο Σερρών. Υπ' αριθμό 207/17-5-1908, 209/16-5-1908 έγγραφα του 1908. Επιστολή Ίωνος Δραγούμη, Προξένου Σερρών, *Σερραϊκά Χρονικά*, τόμ. Δ', σ. 16.

3. Π. Πένα, *Ιστορία των Σερρών*, Αθήνα 1938, σσ. 107-108.

4. Κ. Παπακυριάκου, *Νεότερη και σύγχρονη ιστορία της Κοινότητας Αγίου Πνεύματος και της ομωνύμου ιεράς Μονής*, σ. 95.

5. Β. Λαούρδα, «Ο Μακεδονικός αγώνας εις την περιοχή των Σερρών κατά το 1907.

Η συμπεριφορά των βουλγαροκομιτατζήδων

Πολλοί Βούλγαροι καλύπτονταν κάτω απ' τη διεκδίκηση της Μακεδονίας για να εκδηλώνουν τα αιμοβόρα ένστικτά τους και να ικανοποιούν τα πάθη της φιλοχρηματίας τους. Μερικοί ήταν τυχοδιώκτες, αρπακτικά θηρία. Δεν είχαν ιερό και όσιο. Από τις ληστείες των τουρκικών χρηματοποστολών που πραγματοποιούσαν τακτικά, φαίνεται ότι ήταν επαγγελματίες λησταντάρτες. Λήστευαν τους Έλληνες της Μακεδονίας τα καλοκαίρια και γλεντούσαν το χειμώνα στη Σόφια. Χαλάρωναν ενίοτε τις επιθέσεις και τα εγκλήματα εξαιτίας του χειμώνα, της έλλειψης πιστώσεων και της ισχυρής αντίστασης των Ελλήνων, για να φαίνονται στη κοινή γνώμη ότι ήταν αθώοι και υπάκουαν στις εντολές των Μεγάλων Δυνάμεων.

Αιχμαλώτιζαν πλούσιους Έλληνες της Μακεδονίας και έπαιρναν πολλά λύτρα. Απήγαγαν από το Άγιο Πνεύμα τον καπνομεσίτη Τέγο και τους γιους του Παπακωνσταντίνου και πήραν 350 χρυσές λίρες ως λύτρα. Από το Σιδηρόκαστρο απήγαγαν τον Λάσκαρη και όταν του δόθηκαν οι 500 λίρες ως λύτρα αντί να τον απολύσουν τον έσφαξαν⁶.

Για να εξερεθίσουν τους σλαβόφωνους Έλληνες δολοφονούσαν κρυφά μερικούς σημαίνοντες και διέδιδαν ότι τους σκότωναν οι Έλληνες, επειδή μιλούσαν Σλαβικά. Διέπρατταν ύπουλα, φρικτά, απάνθρωπα εγκλήματα και τα απέδιδαν στους Έλληνες.

Τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των αντιμαχόμενων

Ο ατυχής Ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897, εννόησε ιδιαίτερα τους Βουλγάρους να έχουν με το μέρος τους τους Τούρκους. Είχαν πολλούς συμπαραστάτες και υποστηρικτές στον αγώνα τους. Όλοι οι Σλάβοι τάχθηκαν με το μέρος τους.

Ο αγώνας τους κατά των Ελλήνων ήταν προμελετημένος, οργανωμένος από τη Βουλγαρική κυβέρνηση και οικονομικά ενισχυμένος από τους Ρώσους. Χρησιμοποίησαν πολλούς τρόπους δράσεως με τους οποίους αρχικά προωθούσαν τους σκοπούς τους. Δεν υπήρχε σοβαρή αντίσταση από μέρους των Ελλήνων κατά των Βουλγάρων προ του 1904. Μετακινούνταν χωρίς κίνδυνο, αναίμακτα σε συνεχόμενα δασωμένα βουνά. Τα πεδινά και άδενδρα εδάφη της πεδιάδας των Σερρών δεν ευνοούσαν τις μετακινήσεις των Ελληνικών ανταρτικών σωμάτων στον αγώνα τους⁷.

Οι Έλληνες αντάρτες μειονεκτούσαν στα πυρομαχικά. Είχαν μόνο πενήντα σφαίρες. Σε παρατεταμένες μάχες κινδύνευαν να συλληφθούν αιχμάλωτοι, όταν τελείωναν οι σφαίρες τους. Ο πρόξενος Σακτούρης ζητούσε επίμονα από την Ελληνική κυβέρνηση όπλα και πυρομαχικά. Δεν είχε δι-

Εκθέσεις του προξένου Σακτούρη υπ' αρ. 58/ 30-11-1905 έκθεση», *Σερραϊκά Χρονικά*, τομ. Γ' σ. 109.

6. Υποπροξενείο Σερρών. Υπ' αριθμό 312/20-9-1900 έγγραφο του φακέλου 1900.

7. Υποπροξενείο Σερρών. Υπ' αριθμό 1510-2-1906 έγγραφο του φακέλου 1906.

αθέσιμο στην περιφέρειά του ούτε ένα όπλο και φυσίγγι. Τους έστελναν μετρημένα όπλα και πυρομαχικά. Τους έστειλαν από την Καβάλα αλλά ήταν ακατάλληλα⁸. Οι Βούλγαροι διέθεταν πολλά πυρομαχικά και όπλα. Ένα μέλος του Μακεδονοθρακικού Βουλγαρικού κομιτάτου δήλωσε στον ανταποκριτή της εφημερίδας της Κολωνίας ότι «Το πρόγραμμά μας είναι ν' ανατινάξωμεν τας πόλεις της Μακεδονίας, να πυρπολήσωμεν τα χωριά, να καταστρέψωμεν τας εσοδείας, να καταστήσωμεν ακρήστους τας τηλεγραφικάς και σιδηροδρομικάς γραμμάς, να μεταβάλωμεν εις έρημον την Μακεδονίαν. Έχομεν εις την διαθεσίν μας μεγάλας ποσότητας δυναμίτιδος, άλλων εκρηκτικών υλών, πυρομαχικά, τρόφιμα και είκοσι φιαλίδια περιέχοντα βακτηρίδια πανώλους»⁹.

Οι Βούλγαροι θεωρούσαν όλους του Σλαβόφωνους κατοίκους της Μακεδονίας ως Βουλγάρους. Εργάστηκαν πολλά χρόνια για να παρασύρουν την κοινή γνώμη των Ευρωπαίων ότι η Μακεδονία κατοικούνταν κατά το πλείστον από Βουλγάρους. Όταν αντέδρασαν οι Μακεδόνες στα σχέδιά τους, αποκαλύφθηκε η απάτη τους και γελοιοποιήθηκαν διεθνώς¹⁰.

Ελάχιστοι Βούλγαροι διέμεναν στη Μακεδονία. Ήταν κατά το πλείστον δούλοι που εργάζονταν σε χειρονακτικές εργασίες στους αγρούς και στους στάβλους των πλουσίων οικογενειών των Ελλήνων. Επεδίωξε η Κυβέρνηση της Βουλγαρίας να αυξήσει τον αριθμό αυτών, αλλά δεν μπόρεσαν να παραμένουν οι απεσταλμένοι της για πολύ χρόνο στη Μακεδονία, διότι δεν τους σήκωνε το ενθουσιώδες ελληνικό περιβάλλον και η πολιτική κατάσταση. Με τη μειονότητα θέλησαν να επιβληθούν στο πολυπληθέστερο προηγμένο ελληνικό στοιχείο του πληθυσμού της Μακεδονίας. Μερικοί από τους Βουλγάρους αναγνώριζαν την υπεροχή των Ελλήνων. Ο Μ. Παΐρες διατύπωσε τη γνώμη ότι χωρίς τη συνδρομή των Ελλήνων κανένα σπουδαίο γεγονός δεν μπορεί να επιτευχθεί στη Μακεδονία¹¹. Ο γραμματέας της Βουλγαρικής Εξαρχίας Αθανάσιος Σαπώφ, έγραφε σε εμπιστευτική αναφορά: «Εάν τυχόν ζητήση η Ευρώπη σήμερα να αποφανθή ο Μακεδονικός λαός εις ποίαν εθνικότητα ανήκει, πολύ υποπτευόμεθα ή μάλλον είμεθα βέβαιοι ότι το μεγαλύτερο τμήμα της Μακεδονίας θέλει πετάξει από τας χείρας μας».

Οι ύπουλες ενέργειες των Βουλγάρων

Εκατοντάδες βουλγαροκομιτατζήδες κατέκλυσαν το Σαντζάκι Σερρών. Περιφέρονταν μεταμφιεσμένοι σε επαίτες και πλανόδιους πωλητές γεωργικών εργαλείων και άλλων εμπορευμάτων. Επιδίωκαν γνωριμίες με τους κατοίκους για να τους προσηλυτίσουν. Παρουσίαζαν τους Έλληνες ως τους μεγαλύτερους εχθρούς των Μακεδόνων, διότι δήθεν δεν τους άφηναν να

8. Υποπροξενείο Σερρών. Υπ' αριθμό 45/7-3-1905 έγγραφο του φακέλου 1905.

9. Ν. Καζάζη, *Ελληνισμός*, Αθήναι 1903, σ. 716. *Σερραϊκά Χρονικά*, τόμος Γ', σ. 162.

10. 25^η έκθεση του προξένου Σακτούρη, *Σερ. Χρονικά*, τόμος Γ', σ. 62.

11. Μ. Pailiares, *Imbrogljo Macedonien*, Paris 1912 σ. 115.

ελευθερώσουν τη Μακεδονία από τους Τούρκους. Όσοι εκδηλώνονταν υπέρ των Ελλήνων καταγράφονταν σε καταστάσεις και δολοφονούνταν. Διεκδικούσαν τους ελληνικούς ορθόδοξους ναούς και απαιτούσαν να τελείται η θεία λειτουργία στη Βουλγαρική γλώσσα¹². Δημιουργούσαν σκόπιμα σκηνές και εικονικές επαναστάσεις με σκοπό να προκαλέσουν την επέμβαση των Μεγάλων δυνάμεων υπέρ της Βουλγαρίας. Χρησιμοποιούσαν την απειλή, τη βία και τις δολοφονίες των ιερέων, διδασκάλων και προυχόντων για να εξαναγκάσουν τους κατοίκους να προσχωρήσουν στην Βουλγαρική Εξουσία¹³.

Για το σκοπό αυτό χρησιμοποίησαν όλα τα απάνθρωπα μέσα, βία, τρομοκρατία, απειλή, εξαναγκασμό και δολοφονίες. Την άνοιξη του 1907 κατάστρεψαν τα βλαστάρια των τριών τετάρτων των αμπελιών των Ελλήνων του Μελένικου και εξαιτίας τούτου αποξηράνθηκαν τα αμπέλια. Στη Στάρτιστα κατάστρεψαν όλη την καπνοφυτεία. Στην Καρλίκοβα (Μικρόπολη) και σε άλλα χωριά σκότωσαν τα ζώα, αγελάδια, βόδια και υποζύγια των κατοίκων¹⁴. Διέθεταν άφθονο χρήμα για να προσηλυτίσουν στα σχέδια τους σημαίνοντα πρόσωπα.

Χορηγούσαν υποτροφίες σε σημαίνοντας Έλληνες γιατρούς, διδασκάλους, για να τους χρησιμοποιήσουν ως όργανα της προπαγάνδας τους. Ίδρυσαν σχολεία και οικοτροφεία στις Σέρρες. Με τη βία και με υποσχέσεις φοιτούσαν τα άπορα χωριατόπουλα στο Σχολείο, για να τα κάνουν πράκτορες και γενιτσάρους. Τοποθετούσαν βουλγαροδασκάλους στα σχολεία των χωριών¹⁵. Δημοσίευαν στις εφημερίδες των ευρωπαϊκών κρατών αναληθή στατιστικά στοιχεία. Στην απογραφή του πληθυσμού της Μακεδονίας εξεβίαζαν τους βλαχόφωνους να δηλώσουν ότι είναι σχισματικοί¹⁶.

Η στάση των Τούρκων και των Μεγάλων Δυνάμεων στο Μακεδονικό αγώνα

Αδιαφορούσαν οι Τούρκοι τις περισσότερες φορές που οι Βούλγαροι επιτίθονταν κατά των Ελλήνων. Συγκριτικά οι επιθέσεις του Τουρκικού στρατού κατά των Ελλήνων είναι δεκαπλάσιες από τις επιθέσεις κατά των Βουλγάρων, παρ' ότι οι δεύτεροι προκαλούσαν τα περισσότερα και μεγαλύτερα εγκλήματα. Από τις στατιστικές του Διευθυντού της Θεσσαλονίκης Χελμή Πασσά, μαθαίνουμε ότι κατά τα έτη 1906-1907, οι Τούρκοι επιτέθηκαν 46 φορές κατά των Ελλήνων και σκότωσαν 218 Έλληνες¹⁷.

12. Υποπροξενείο Σερρών. Υπ' αριθμό 307/15-9-1900. 311/18-9-1900. 313/20-5-1900 έγγραφα του φακέλου 1900 (για την Ιερά Μονή Τ. Προδρόμου Παλαιοκάστρου και τους ναούς Μελένικου, Πετριτσίου, Σάββιακου και άλλους ναούς.

13. Υποπροξενείο Σερρών. Υπ' αριθμό 304/14-9-1900 έγγραφο του φακέλου 1900.

14. Εκθέσεις προξένου Σακτούρη. Σερ. Χρονικά, τόμος Γ', σσ. 71, 83, 28.

15. Υποπροξενείο Σερρών. Υπ αριθμ. 300/15-9-1900 έγγραφο του φακέλου 1900.

16. Υποπροξενείο Σερρών. Υπ αριθμ. 131/8-7-1905 έγγραφο του φακέλου 1905.

17. Β. Κολοκοτρώνη, *La macedoine et l' hellenisme*, Paris 1919, σ. 597.

Τούρκοι και Βούλγαροι πολλές φορές συνεργάστηκαν στις εκτελέσεις των Ελλήνων. Στην Φράστανη (Ορεινή) των Σερρών δολοφόνησαν πρώτα τον πατέρα Μανδέλα και μετά από επτάμηνο τον ένα γιο. Ο άλλος γιος για να σωθεί, εγκαταστάθηκε στις Σέρρες. Ο επικεφαλής του τουρκικού αποσπάσματος του χωριού τον παρακίνησε να γυρίσει στο χωριό με την υπόσχεση ότι θα τον προστάτευε. Δέχτηκε, υπό τον όρο να μην κοινοποιηθεί η επιστροφή του. Στις 27/7/1907 με τη συνοδεία δύο στρατιωτών ξεκίνησαν μαζί με τον ιερέα του χωριού Νεκτάριο, αλλά καθ' οδόν ειδοποίησε ο κοτζαμπάσης τη συμμορία και τον σκότωσαν σε ενέδρα. Ο ιερέας σώθηκε πηδώντας στη χαράδρα με τα ράσα διάτρητα από τις σφαίρες. Ο Σακτούρης γράφει ότι « Ουδεμία υπολείπεται αμφιβολία ότι ο δεκανέας αποσπασματάρχης μισθωτός των του δολοφονικού κομιτάτου, αφού έπεισε τον Μανδέλα να επανέλθει εις Φράστανην, πρόδωσε είτα τους δυστυχείς χωρικούς εις τους Βουλγάρους, πεσόντες εις παγίδα»¹⁸.

Το ίδιο εφήρμοσαν οι Τούρκοι και στην Κλεπούσιανη (Αγριανή), κοντά στη Νέα Ζίχνη. Αφαίρεσαν πρώτα τα δεκαπέντε όπλα των πατριαρχικών χωρικών για να εμποδίσουν την άμυνα αυτών και να διευκόλυναν τους Βουλγαροκομιτατζήδες να επιτεθούν. Ο ορθόδοξος ιερέας του χωριού πληροφορήθηκε την επικείμενη επίθεση των Βουλγάρων και ενημέρωσε προ διημέρου, τον αποσπασματάρχη του χωριού, αλλά αυτός αρνήθηκε να τους προστατεύσει. Ζήτησε ο ιερέας να μεταβεί στον Καϊμακάμη για να τον ενημερώσει, αλλά δεν του επέτρεψε.

Η συμμορία των Βουλγάρων επιτέθηκε στις 12/12/1906 στην Αγριανή, χωρίς καμιά αντίσταση της τοπικής τουρκικής φρουράς. Έκαψε επτά σπίτια και μέσα σ' αυτά ζωντανούς δύο ανυπεράσπιστα ανδρόγυνα μεγάλης ηλικίας, μια νύμφη και ένα παιδί. Σκότωσε το δάσκαλο Φιλιπίδη και τραυμάτισε τη γυναίκα του. Όλα ήταν προμελετημένα σε βάρος των Ελλήνων. Ο κοτζαμπάσης των Βουλγάρων, συνεννοήθηκε με τον αποσπασματάρχη και το τουρκικό απόσπασμα του χωριού και σκηνοθέτησαν προ της επίθεσης την περικύκλωση του σταθμού. Έβαλαν δυο βουλγαροσυμμορίτες να πυροβολούν τις ώρες της επίθεσης προ του σταθμού στον αέρα, διότι καμιά από τις διακόσιες σφαίρες που έριξαν δεν στόχευσε στους τοίχους του οικήματος του σταθμού. Έτσι δικαιολόγησαν την αδράνεια του αποσπάσματος. Ο τουρκικός στρατός έβλεπε από τη Ζηλιάχοβα τις φλόγες των καιγομένων σπιτιών, αλλά δεν έσπευσε προς βοήθεια των πατριαρχικών. Πήγε την άλλη μέρα για το θεαθήναι και συνέλαβε δεκαπέντε σχισματικούς¹⁹.

Το ίδιο συνέβη και στο Ζίρνοβο (Κάτω Νευροκόπι) τη νύκτα της 24 προς 25 Δεκεμβρίου 1906, όπου και πάλι η Βουλγαρική συμμορία σχισμα-

18. 40η έκθεση Σακτούρη. *Σερραϊκά Χρονικά*, τ. Γ', σ. 89.

19. Β. Λαούρδα, Ο Μακεδονικός αγών εις την περιοχή των Σερρών. Εκθέσεις του Προξένου Σακτούρη. Υπ αριθμ 5^η Εκθεση. *Σερραϊκά Χρονικά*, τ. Γ', σσ. 17-19.

τικών έκαψε την Ελληνική συνοικία στην οποία κάηκαν επτά Έλληνες. Το Τουρκικό απόσπασμα παρέμεινε και πάλι κλεισμένο στο καταυλισμό του χωρίς να ρίξει ούτε ένα πυροβολισμό.

Η συνεργασία Τούρκων και Βουλγάρων, διαβεβαιώνεται και από τον Άγγλο πρεσβευτή της Κωνσταντινουπόλεως, ο οποίος γράφει: «Μεταξύ του Βουλγαρικού κομιτάτου αφενός και των τουρκικών αρχών αφετέρου, οι δυστυχείς Χριστιανοί διατελούσαν σε δεινή αμηχανία. Τα κομιτάτα εκβιάζουν όλους τους Χριστιανούς να ενταχθούν στο πρόγραμμά τους. Έχουν εξαγορασμένη τη συνεργασία μεγάλου αριθμού Τούρκων υπαλλήλων και χωροφυλάκων με χρήματα». Οι Τούρκοι επέρριπταν τα περισσότερα εγκλήματα του Μακεδονικού αγώνα στους Έλληνες χωρίς να καταλογίζουν ευθύνες στους Βουλγάρους.

Η στάση των Μεγάλων Δυνάμεων της Ευρώπης ήταν αρπακτική. Η εξασθένηση της Τουρκίας τους δημιούργησε μεγάλο ανταγωνισμό. Κατά την παροιμία «δρυός πεσούσης πας ανήρ ξυλεύεται», φρόντιζαν να επωφεληθούν από την πτώση της. Γνώριζαν τα εγκλήματα των Βουλγάρων και περιορίζονταν μόνο σε φιλικές συμβουλές.

Η Ρωσία, φοβούμενη την επήρεια των Γάλλων και των Άγγλων στους Βουλγάρους, για να τους αφυπνίσει εθνικά ως Σλάβους, τους βοήθησε παντοιοτρόπως. Δημιούργησε τη Βουλγαρική ηγεμονία και τη συμπαραστάθηκε οικονομικά και ηθικά. Εισηγήθηκε τη Βουλγαρική Εξαρχία. Ίδρυσε Σλαβικές κοινότητες στη Μακεδονία και έκτισε με δαπάνες της σχολεία και ναούς της Εξαρχίας σ' αυτές. Φρόντισε για την επέκτασή της στη Μακεδονία με τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου. Ο Μακεδονικός αγώνας των Βουλγάρων εμπνεύστηκε, καθοδηγήθηκε και ενισχύθηκε επίσημα και ανεπίσημα, ηθικά και οικονομικά από τη Ρωσία, και μάλιστα από τον πρόεδρό της τον Ιγνατιέφ στην Κωνσταντινούπολη²⁰.

Η Γαλλία, επεδίωκε να αποσπάσει τη Βουλγαρία από την επιρροή της Ρωσίας. Ήθελε να προσηλυτίσει τη Βουλγαρική Εκκλησία στον Ουνιτισμό για να περιέλθει στην επήρεια του Καθολικισμού. Ένας Γάλλος διπλωμάτης στη Σόφια έγραφε τον Αύγουστο του 1902: «Σύνοψις του βουλγαρικού προγράμματος είναι η Μακεδονία. Βέβαιον είναι ότι το κομιτάτο ζητεί η Μακεδονία να περιέλθει στους Βουλγάρους. Αυτονομία στη Μακεδονία σημαίνει σταθμός για τη προσάρτησή της στη Βουλγαρία...».

Η συμπεριφορά των τριών Γάλλων μεταρρυθμιστών που στάλθηκαν στις Σέρρες για την οργάνωση της τουρκικής αστυνομίας ήταν αλλοπρόσαλλη υπέρ των Βουλγάρων²¹.

Οι Έλληνες ποθούσαν ειλικρινά τις μεταρρυθμίσεις, διότι ως πλειοψηφία θα ωφελούνταν περισσότερο από τις μειονότητες, αλλά κατάντησαν

20. Ν. Καζάξη, *Η ψυχολογία του Βουλγάρου*, Αθήναι 1924, σ. 96.

21. *Σερραϊκά Χρονικά*, τόμος Γ', σ. 122.

χειρότερες από παρωδία, διότι οι μεταρρυθμιστές ήταν ανεπαρκείς και πολύ ελαστικοί στη συνείδηση. Οι Έλληνες υποδέχτηκαν με ενθουσιασμό τους Γάλλους στο σιδηροδρομικό σταθμό των Σερρών. Η αριστοκρατία των Σερρών, που μιλούσε γαλλικά, τους επισκέφθηκε κατ' οίκον εκφράζοντας τα φιλικά της αισθήματα υπέρ της Γαλλίας. Η Μητρόπολη και το προξενείο τους συνιστούσαν να αναπτύξουν φιλικούς δεσμούς. Ο γυμνασιάρχης με το σύλλογο των καθηγητών τους επισκέφθηκαν σε διάφορες γιορτές για να τους ευχηθούν, αλλά μερικοί εξ αυτών απαξίωσαν να ανταποκριθούν στις επισκέψεις. Ο Γαλλικός τύπος μεροληπούσε προκλητικά υπέρ των Βουλγάρων. Δυσανεστήθηκαν οι Έλληνες. Άρχισαν να τους αποστρέφονται και να τους περιφρονούν. Καταβλήθηκε μεγάλη διπλωματική προσπάθεια από τον πρόξενο Σακτούρη για την αλλαγή της στάσεως των Γάλλων, αλλά αποδείχθηκε μάταια, σαν το Σίσυφο που προσπαθούσε να γεμίσει τρύπιο πιθάρι²². Οι Γαλλίδες αδελφές του ελέους, κατά την επίσκεψή τους στη Μονοκκλησιά Σερρών, προέτρεπαν τους κατοίκους να παραμείνουν στη Βουλγαρική Εκκλησία, διότι αλλιώς οι βουλγαροκομιτατζήδες θα τους κατάστρεφαν την περιουσία. Ο μεταρρυθμιστής Foulon συνιστούσε στους κατοίκους της Νιγρίτας να μάθουν με κάθε τρόπο τα Βουλγαρικά, όπως τα έμαθε και εκείνος παρ' ότι ήταν Γάλλος.

Οι καταφεύγοντες στην προστασία των Γάλλων Έλληνες αποπέμπονταν υβριζόμενοι, διότι τα παράπονά τους μεταφράζονταν από Βουλγάρους διερμηνείς²³. Έστελναν τους παραπονεμένους από το Verand στον Foulon (από τον Άννα στον Καϊάφα) μέχρι να απογοητευθούν και να παραιτηθούν των παραπόνων. Στις εκατό αιτήσεις των Γάλλων αξιωματικών προς το Μουτεσαρίφη καμιά δεν ήταν υπέρ των Ελλήνων αλλά όλες υπέρ των Βουλγάρων. Διαμαρτύρονταν εντόνως όταν κατάσχεσαν οι Τούρκοι όπλα από τους Βουλγάρους. Ζητούσαν να διορισθούν Βούλγαροι πρόεδροι και να χορηγηθούν στα προσχωρήσαντα στην Εξαρχία χωριά, όπλα, βουλγαρικά νουφούζια και σφραγίδες²⁴. Καταφέρονταν σε όσους ματαίωναν τις σκευωρίες των. Πολλές ανθελληνικές ενέργειες των Γάλλων αναφέρονται σε πολλά έγγραφα του Ελληνικού Υποπροξενείου Σερρών²⁵. Αναπτύχθηκε τόση αντιπάθεια κατά των Γάλλων μεταρρυθμιστών αξιωματικών, που έφθασε στο σημείο, όταν ο πρόξενος Σακτούρης έδωσε εντολή την πρωτοχρονιά στο μάγειρα του προξενείου να σφάξουν το γάλλο δηλαδή τη γαλοπούλα, να πιστέψει ο μάγειρας και μερικοί άλλοι, από παρεξήγηση της λέξης γάλλο, ότι θα έπρεπε να σφάξουν το Γάλλο μεταρρυθμιστή αξι-

22. Υπ' αρ. 12/20-2-1907 έκθεση του προξένου Σακτούρη προς την Ελλην. Κυβέρνηση.

23. Ενθ. Ανωτέρω. *Σεραϊκά Χρονικά*, τόμ. Γ', σ. 40.

24. Απομνημονεύματα προξένου. Σακτούρη, σ. 59.

25. Υποπροξενείο Σερρών. Υπ' αριθμό 23/356/Ιουνίου 1905 και 19/29-1-1905 και 11/12-6-1905 φάκελος 1905. Έγγραφα σχετικά με τα χωριά Εγρί Δερέ, Γόρνιτσα, Γράτσιανη. *Σεραϊκά Χρονικά*, τομ. Γ', σ. 122.

ωματικό²⁶.

Οι Άγγλοι, για να απομακρύνουν τους Βουλγάρους από τους Ρώσους, διάκειντο φιλικά προς αυτούς. Ο σημαίνων Άγγλος Μούαρ ήταν πρόεδρος του Βαλκανικού Κομιτάτου στο Λονδίνο. Ο ανταποκριτής της εφημερίδας Τάιμς, Άγγλος Ι. Μπάουτσερ, επηρέαζε την κοινή γνώμη της Αγγλίας κατά της Ελλάδας. Η Βουλγαρία, στο θάνατό του, εξέδωσε την προτομή του σε αναμνηστικό γραμματόσημο²⁷.

Η Αυστρία και η Γερμανία, για διπλωματικούς λόγους ακολουθούσαν ανθελληνική πολιτική²⁸. Οι μονάρχες της Αυστρίας και της Ρωσίας το Σεπτέμβριο του 1903 συνέταξαν το πρόγραμμα της Μυστέργης κατ' επιθυμία της Ευρώπης για τη μεταρρύθμιση της διοικήσεως της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η Βουλγαρία κατόρθωσε να γίνει το κέντρο του ενδιαφέροντος των Μεγάλων δυνάμεων, οι οποίες πίεζαν τους Τούρκους να συμπεριφέρονται σκληρά προς τους Έλληνες.

Ο Γενικός Διοικητής της Θεσσαλονίκης Χελμή πασάς κατά την επίσκεψή του στις Σέρρες καταφέρθηκε κατά των Ελλήνων και ιδιαίτερα κατά των μητροπολιτών και των προξένων της Ανατολικής Μακεδονίας που αναμιγνύονταν στο Μακεδονικό αγώνα, απειλώντας ότι «οι Μωαμεθανοί δύνανται εντός μιας νυκτός να σφάξωσιν όλους τους Χριστιανούς». Για λόγους διπλωματικούς είπε στο τέλος ότι εγώ «Αγαπώ και εκτιμώ τους Έλληνες, θεωρώ δε αυτούς ως το καλλίτερον στοιχείον του τόπου... Γνωρίζω καλώς ότι εκ των Ελλήνων μόνον 10% είναι οι δηλητηριασθέντες από τας ανοήτους κατά του καθεστώτος ιδέας, τουναντίον δε οι Βούλγαροι αναλογούσι προς 90%, ίνα μη είπω όλοι εισί διεφθαρμένοι. Η διαφορά όμως είναι ότι οι τελευταίοι ούτοι ενεργούσιν μετά περισκέψεως και επιτηδειότητος. Και ενώ αυτοί εισίν οι αδικούντες και παραίτιοι της καταστάσεως κατώρθωσαν να εξαπατήσωσιν ολόκληρον την Ευρώπην και να παραστήσωσιν αυτούς μεν ως θύματα, τους Έλληνες δε ως αδικούντας. Σεις πράττετε ολίγα και θορυβείτε πολύ, οι Βούλγαροι πράττουσι τουναντίον. Είστε φλύαροι και επιδεικτικοί. Και διά τούτο, ολόκληρος η Ευρώπη σήμερον δυσμενέστατα διετέθη κατά της Ελλάδος. Ιδού δε η Αγγλία, η οποία σήμερον μάς θέτει τη χείρα επί του λάρυγγος, δια να καταδιώξωμεν το ελληνικόν στοιχείον»²⁹. Και ο στρατάρχης της Μακεδονίας Ιμπραήμ πασάς δικαιολογούσε τη δρακόντεια βάνανυση τακτική των Τούρκων κατά των Ελλήνων, στην καταπίεση των Μ. Δυνάμεων.

26. Απομνημονεύματα. Σακτούρη σ. 59.

27. Ν. Πέτροβιτς, «Ο Μακεδονικός αγώνας και η συμβολή των Σερρών», *Σερραϊκά Χρονικά*, τόμ. Γ', σ. 165.

28. Β. Λαούρδα, «Ο Μακεδονικός αγώνας εις την περιοχή των Σερρών. Εκθέσεις του προξένου Σακτούρη», *Σερραϊκά Χρονικά*, τόμος Γ', σσ. 66-68.

29. Υπ' αριθμό 27/20-5-1907 έκθεση προξένου Σακτούρη. *Σερραϊκά Χρονικά*, τόμος Γ', σσ. 66-68.

Η Ρουμανία βρήκε την ευκαιρία να συγκρίνει τα Κουτσοβλαχικά με τα Ρουμανικά και να προσηλυτίξει του Βλαχόφωνους διαθέτοντας πολλά χρήματα. Λειτουργήσε Ρουμανικό Σχολείο στις Σέρρες, αλλά λόγω ελλείψεως μαθητών έκλεισε³⁰. Μερικοί Ρωμανίζοντες που προσηλυτίσθηκαν συνεργάζονταν με τις βουλγαρικές συμμορίες. Τις υπέθαλπαν στα σπίτια τους και πρόδιδαν τους Έλληνες σ' αυτές. Όλοι δρούσαν για να αφελληνίσουν ή να εξοντώσουν τους Έλληνες της Μακεδονίας. Ο Σουλτάνους το Σεπτέμβριο του 1903, για να διασπάσει την ενότητα των Ορθοδόξων Χριστιανών για να αλληλοεξοντώνονται, αναγνώρισε με αυτοκρατορικό διάταγμα (ιραδιέ) όλες τις Βαλκανικές εθνότητες της Μακεδονίας ως αυθύπαρκτες.

Η αναγκαιότητα της άμυνας από τους Έλληνες.

Οι Βούλγαροι λυμαίνονταν την περιοχή των Σερρών καθημερινά. Οι Έλληνες ζούσαν κάτω από τη δαμόκλειο σπάθη. Ληστεύονταν, ατιμάζονταν, δολοφονούνταν, χωρίς να τολμούν να διαμαρτυρηθούν.

Αναφέρεται σε επιστολή της 31/10/1903 του προξένου Ίωνα Δραγούμη ότι οι πατριαρχικοί του χωριού Λάκκος φοβούνται να καλέσουν στο χωριό τους τουρκικό απόσπασμα για να εκδιώξει τη βουλγαρική συμμορία, «Μήπως τ' απόσπασμα που θα έστελναν προς καταδίωξη της συμμορίας, θα διέπραττε ωμότητες μέσα στο χωριό, όπως έχουν τη συνήθεια οι Οθωμανοί στρατιώτες»³¹. Η καταγγελία θα απέβαινε σε βάρος τους.

Υφίσταντο συνεχή διωγμό. Ζούσαν κάτω από απερίγραπτη διπλή φορολογία, σκλαβιά και τρόμο, Βουλγάρων και Τούρκων. Πλήρωναν φόρους στους Τούρκους και στους βουλγαροκομιταζήδες. Οι αρνούμενοι να πληρώσουν φονεύονταν. Αποδεκατίζονταν συστηματικά. Πλήρωναν διπλό φόρο αίματος κάθε μέρα. Βούλγαροι, Τούρκοι και Ευρωπαϊκά κράτη συνεργάζονταν σε βάρος των Ελλήνων.

Οι Τούρκοι φοβούνται τη Ρωσία. Οι Βούλγαροι δολοφονούσαν συνεχώς τους Έλληνες ποιμένες, δασκάλους, και προεστούς τους για να τους καταντήσουν ως πρόβατα μη έχοντα ποιμένα. Η Ελλάδα, λόγω του ατυχούς Ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897, ήταν πολύ επιφυλακτική για να αντιδράσει στη προκλητικότητα των Βουλγάρων. Πολλούς και μεγάλους καταλόγους πολλών εκατοντάδων αθώων δολοφονηθέντων Ελλήνων βρήκα στα αρχεία του Υποπροξενείου Σερρών³².

Πολλοί έχασαν προσφιλή τους πρόσωπα, γονείς, συζύγους, αδέρφια, παιδιά, στενούς συγγενείς, τους έκαψαν τα σπίτια τους και τους απειλούσαν καθημερινά να τους δολοφονήσουν. Δεν μπορούσαν να υπομένουν

30. Υπ' αριθμό 269/25-8-1900 έγγραφο του Ελληνικού Υποπροξενείου Σερρών.

31. Ίωνος Σ. Δραγούμη, «Η Μονή του Προδρόμου και το χωριό Λάκκος των Σερρών», *Σερραϊκά Χρονικά*, τόμ. Δ', σ. 11.

32. Υπ' αριθμό 131/27-3-1908, 152/9-4-1908, 214/22-5-1908, 23-7-1907, 14-3-1908, 4-4-1908, 22-5-1908, 1-6-1908, 2-7-1908 έγγραφα του Υποπροξενείου Σερρών.

άλλο την τρομερή αδικία. Διερωτάτο ο πρόξενος Σακτούρης, «Και πού θα καταλήξει τέλος πάντων η αιματοχυσία αυτή;... Οι προσβαλλόμενοι έχουν το δικαίωμα της αμύνης και θα αμύνονται»³³.

Έπρεπε στη μνήμη των θυμάτων να υψώσουν το ανάστημά τους και να φανούν αντάξιοι αυτών που θυσιάστηκαν για την πίστη τους στην Ορθοδοξία. Έπρεπε να εκλέξουν μεταξύ θανάτου και προσχωρήσεως στο σχίσμα.

Η Ελληνική κυβέρνηση λόγω του ατυχούς πολέμου του 1897 τους συνιστούσε μετριοπάθεια, ψυχραιμία, υπομονή και αποφυγή εκδικήσεων. Δεν εισακούονταν όμως, διότι η κατάσταση ξεπέρασε τα όρια της ανεκτικότητας και της υπομονής. Δραματικές ήταν οι συνθήκες για τους Έλληνες. Το δικαίωμα του καθήκοντος της άμυνας για τη διαφύλαξη της ζωής των ήταν επιβεβλημένο από τον ηθικό νόμο. Το έμφυτο της αυτοσυντήρησης τους το επέβαλε. Ο Πρόξενος Σακτούρης έγραφε προς την Ελληνική Κυβέρνηση: «Οι ομογενείς επί μακρόν βασανισθέντες υπό των Βουλγάρων και εισελθόντες άπαξ εις την οδόν των αντεκδικήσεων και του αίματος είναι δυσκολώτατον να αναχαιτισθώσι διά μιας και να πεισθώσι ότι πλήν της μαχαίρας υπάρχουν και άλλοι τρόποι εξακολουθήσεως του αγώνος»³⁴. Ο Μακεδονικός αγώνας δεν ξεκίνησε κατά προτροπή της Ελληνικής Κυβέρνησης, αλλά από την οργή και την ιερή αγανάκτηση των Μακεδόνων κατά των Βουλγάρων. Τους το υπέβαλαν οι τρομερές συνθήκες της ασφάλειας της ζωής τους να αμυνθούν. Έπρεπε να προλάβουν τις Βουλγαρικές επιθέσεις και να τιμωρήσουν το γρηγορότερο τους ενόχους των εγκλημάτων για να μη τα επαναλάβουν. Όταν οι Βούλγαροι γνώριζαν εκ των προτέρων ότι το κάθε κτύπημά τους κατά των Ελλήνων θα τους ανταποδιδόταν αυθημερόν με επιτόκιο, όπως γράφει στην υπ' αριθμό 9/ 4/1/1907 έκθεσή του ο πρόξενος Σακτούρης, το έγκλημά τους θα το σκέπτονταν πάρα πολύ αν έπρεπε να το επαναλάβουν. Οι δε Ελληνομακεδόνες βλέποντας την άμεση συμπαράσταση των Ελληνικών σωμάτων θα έπαιρναν θάρρος κατά των Βουλγάρων και θα συμμετέσχον ενεργώς στον αγώνα. Ήταν αναγκαία η ταχεία επέμβαση των σωμάτων στα εγκλήματα των Βουλγάρων για να μην παραποιηθεί από τον Τύπο ότι οι Έλληνες διέπραξαν το πρώτο έγκλημα και τους εκδικήθηκαν οι Βούλγαροι, αλλά τουναντίον. Αν βράδυναν στην ενέργεια της αντεκδίκησης θα ξεχνιούνταν η δολοφονία των Βουλγάρων και θα θεωρούνταν η καθυστερημένη εκδίκηση των Ελλήνων ως αρχική πρόκληση στους Βουλγάρους, για να επιτεθούν και πάλι στους Έλληνες. Έπρεπε να πεισθούν οι Τούρκοι και οι Ευρωπαίοι ότι οι Βούλγαροι προκαλούσαν την αλληλοεξόντωση και όχι οι Έλληνες. Για την κρίσιμη εκείνη εποχή ζωής και θανάτου των Ελλήνων έπρεπε να αποδειχθεί εμπράκτως ότι

33. Υπ' αριθμ. 59^η έκθεση του προξένου Σακτούρη προς το Β. Υπουργείο των Εξωτερικών της Ελλάδος. *Σερραϊκά Χρονικά*, τόμος Γ', σ. 59.

34. 37^η έκθεση του Υποπροξενείου Σερρών Σακτούρη. *Σερραϊκά Χρονικά*, τ. Γ', σ. 83.

αίτιοι του αλληλοσπαραγμού ήταν οι Βούλγαροι. Η πρόθεση των Ελλήνων δεν ήταν η εκδίκηση αυτή καθ' εαυτήν, αλλά ένα μέσον για να πείσουν τους Τούρκους με τους μεταρρυθμιστές καθώς και τους Βουλγάρους ότι μπορούσαν να εξοντώσουν τους βουλγαροκομιτατζήδες και τους βουλγαρίζοντες από τη Μακεδονία, αλλά δεν ήταν αυτός ο σκοπός τους. Σκοπός των Ελληνομακεδόνων ήταν να συνεχίσουν να ζουν στη Μακεδονία ειρηνικά μεταξύ τους, όπως όλα τα χρόνια της τουρκοκρατίας. Προϋπόθεση της ειρηνεύσεως της Μακεδονίας ήταν να σταματήσουν οι Βούλγαροι τον προσηλυτισμό και την τρομοκρατία.

Οργάνωση του αγώνα

Δεν υπήρχε συστηματική άμυνα στις Σέρρες προ του 1905. Ο πρόξενος Στουρνάρας, λόγω της πλειονότητας του Ελληνικού πληθυσμού, θεωρούσε περιττή την ένοπλη άμυνα.

Οι πολλές όμως δολοφονίες αθώων Ελλήνων και η προσχώρηση χωριών στη Βουλγαρική Εξαρχία προκάλεσαν τη σύσταση ενός τοπικού ελληνικού κομιτάτου από επίλεκτα πρόσωπα όλων των κοινωνικών τάξεων.

Συγκρότησαν την πρώτη ένοπλη ανταρτική ομάδα με καπετάνιο τον Κρητικό Αντωνάκη, αλλά, λόγω ελλείψεως συμπαραστάσεως, σύντομα διαλύθηκε. Τη συνέχισε ο εθελοντής επιλοχίας Πείος, αλλά και αυτός την διέλυσε εξαιτίας των απειρισκεψιών και της αδρανείας του. Ειδοποιήθηκε κρυφά από αγγελιαφόρο του χωριού Αγίου Πνεύματος ότι θα πήγαινε με πολύ στρατό στον Εμμανουήλ Παπά ο ταγματάρχης Χαμίτ, αλλά αρνήθηκε να φύγει. Για να μη συγκρουσθεί, μεταμφίεσε τους άνδρες του σε χωρικούς και τον εαυτό του σε έμπορο. Στις ανακρίσεις, ένας παντοπώλης φανέρωσε τα όπλα τους. Οι Τούρκοι συνέλαβαν δεκαεπτά κατοίκους του χωριού. Τους επτά τους αθώωσαν στο αυτόφωρο δικαστήριο και τους δέκα τους παράπεμψαν στο δικαστήριο της Θεσσαλονίκης³⁵.

Γίνεται λόγος στο υπ' αριθμό 359/10-1-1905 έγγραφο του Προξενείου για συγκρότηση ανταρτικών ομάδων από εντόπιους 10-15 άνδρες στο σαντζάκι Σερρών. Μία στην πεδιάδα των Σερρών, δεύτερη στις περιοχές Ζίχνης και Ζιρνόβου και τρίτη στην περιοχή βορείως του Σιδηροκάστρου μέχρι το Μελένικο. Η αμοιβή του καπετάνιου θα ήταν πέντε χρυσές λίρες, του υπαρχηγού τρεις και των ανδρών δύο.

Το 1905 σχημάτισαν από σλαβόφωνους Έλληνες της Αμμουδιάς ανταρτικό σώμα, αλλά το διέλυσαν πεισματικά οι βουλγαροκομιτατζήδες.

Στη θητεία των προξένων Ίωνος Δραγούμη, Τσαμαδού και ιδιαίτερα του Αντωνίου Σακτούρη, που οι Σέρρες έγιναν το κέντρο του Μακεδονικού αγώνα όλης της Ανατολικής Μακεδονίας, διοργανώθηκε συστηματικά η το-

35. Υποπροξενείο Σερρών. Υπ' αριθμό 105/8-6-1905 έγγραφο του φακέλου 1905.

πική άμυνα³⁶. Πρότειναν τη σύσταση πέντε εντοπίων ανταρτικών σωμάτων και ενισχύθηκε οικονομικά ο αγώνας με 2000 χρυσές λίρες³⁷. Ο Τσαμαδός, λόγω του μεγάλου κινδύνου, πρότεινε τη διοργάνωση πολιτοφυλάκων και μικρών ανταρτικών ομάδων στα χωριά³⁸.

Οργάνωσαν πρακτικά τις ομάδες του αγώνα σε έξι κατηγορίες: α) εκτελεστικά όργανα, β) οδηγοί, γ) αγγελιαφόροι, δ) τροφοδότες, ε) πληροφοριοδότες, στ) δέκτες ανταρτικών σωμάτων. Προτιμούσαν τη συγκρότηση ολιγομελών ευκίνητων και αθέατων ομάδων λόγω της δυσκολίας των μετακινήσεων στο πεδινό έδαφος.

Οι ένοπλες ανταρτικές ομάδες άλλοτε διέμεναν στο βουνό και άλλοτε στα χωριά. Μερικές ομάδες από ντόπιους άνδρες δρούσαν ως πολιτοφύλακες στα χωριά. Ασχολούνταν την ημέρα με τις δουλειές τους και τα βράδια οπλισμένοι εκτελούσαν αφανώς σιωπηλά τις αποστολές τους. Προστάτευαν άμεσα τους πατριαρχικούς από την τρομοκρατία των Βουλγαροκομιτατζήδων και τους πράκτορές τους. Υπήρχαν και εφεδρικές ομάδες που τις επιστράτευαν σε έκτακτες περιστάσεις.

Κατά το Σακτούρη, ήταν δύσκολη η διατήρηση ανταρτικών σωμάτων προ του 1906. Στη θητεία του οι συνθήκες άλλαξαν και τα περισσότερα χωριά παρακαλούσαν να τους στείλει ανταρτικό σώμα για την ασφάλειά τους³⁹.

Οκτώ ανταρτικά σώματα έδρασαν με ντόπιους κατά το πλείστον άνδρες και αρχηγούς στο Σαντζάκι Σερρών, ήτοι: 1) του Χατζηπανταζή Αθανασίου από τη Σκοτούσσα, που το συνέχισε ο Βλάχμπης Στέργιος από την Ηράκλεια, 2) του Παπασχάλη Τσιάγκα από το Λειβαδοχώρι, 3) του Ανδρέα Μακούλη από τη Στενίμαχο, 4) του Στρατή από το Αδραμύτι της Μ. Ασίας, 5) του Δούκα-Ζέρβα από τις Σέρρες, 6) του Γεωργίου Γιαγκλή από τη Νιγρίτα, 7) του Μητρούση Γκογκολάκη από το Χομόνδος και 8) του Αλεξάνδρου Ευρυθιώτη από το Αϊβαλί. Με τα παραπάνω σώματα δόθηκαν σκληρές μάχες σε διάφορες τοποθεσίες του Νομού Σερρών, αλλά προβάλλεται η Μάχη του σώματος του Καπετάν Μητρούση με πολύ τουρκικό στρατό στην Ευαγγελίστρια Σερρών.

Τα παραπάνω ανταρτικά σώματα δεν απέβλεπαν στην τρομοκρατία των σχισματικών, όπως έκαναν εκείνοι στους αθώους Πατριαρχικούς χωρικούς, αλλά στο να επικρατήσει ειρήνη και ηρεμία σ' όλα τα χωριά. Απέφευγαν τους άσκοπους φόνους και τους εμπρησμούς οικιών, διότι θα αύξαναν τα

---

36. Υποπροξενείο Σερρών. Υπ αριθμό 359/10-1-1905, 210/21-9-1905 έγγραφα φακέλου του 1905.

37. Υποπροξενείο Σερρών. Υπ' αριθμό 49/7-3-1905, 14-6-1905 έγγραφα φακέλου του 1905.

38. Υποπροξενείο Σερρών. Υπ' αριθμό 15/10-2-1906 έγγραφο του φακέλου 1906.

39. Υποπροξενείου Σερρών. Υπ αριθμό 9/4-1-1907 έκθεση του Β. Λαούρδα, *Σερραϊκά Χρονικά*, τόμος Γ', σ. 24.

μίση για αντεκδικήσεις και θα προκαλούσαν την επέμβαση των Τουρκικών αρχών, της αστυνομίας και του στρατού στην περιοχή των Σερρών. Για να μην οξύνουν την κατάσταση σε βάρος αθώων απέφευγαν τις συγκρούσεις με τα τουρκικά αποσπάσματα. Οι Βούλγαροι τους συκοφάντησαν στους Ευρωπαίους ότι συμπράττουν με τις τουρκικές αρχές. Οι επιθέσεις δεν γίνονταν ανεξέλεγκτα με πυρκαγιές και φόνους σε οποιουσδήποτε αθώους, διότι θα ήταν άδικο και θα είχαν αντίθετα αποτελέσματα. Θα προκαλούσε την άμεση επέμβαση των Τούρκων και θα δημιουργούσαν δυσμενή σχόλια σε βάρος της Ελλάνων. Καταδιώκονταν οι εξακριβωμένοι ένοχοι των εγκλημάτων, οι Βουλγαροκομιτατζήδες και οι πράκτορες αυτών. Αυτοί που ήταν η εστία του κακού. Στράφηκαν κυρίως εναντίον του βουλγαρικού κομιτάτου και των αρχηγών αυτού⁴⁰.

Άμεμπτη ήταν η συμπεριφορά και η διαγωγή των ανταρτικών σωμάτων προς τους κατοίκους των χωριών. Συμπεριφέρονταν με αγάπη, καλοσύνη, ευγένεια και κατανόηση προς τους δυστυχείς καταπιεσμένους από τους Βουλγάρους και τους Τούρκους συμπατριώτες τους. Δεν έδιδαν αφορμές εναντίον τους. Κατά τον Σακτούρη, τα χωριά δέχτηκαν οικειοθελώς σαν αγγέλους τα ελληνικά ανταρτικά σώματα παρέχοντες σ' αυτά πάσα συνδρομή από ειλικρινή αγάπη και εκτίμηση⁴¹.

Τα ανταρτικά σώματα πειθαρχούσαν στις οδηγίες και στις διαταγές του Κέντρου αγώνος. Φαινόμενα απειθαρχίας, αποδοκιμάζονταν και τιμωρούνταν αυστηρά. Όταν η ομάδα του Πέου θέλησε να κτυπήσει τους Βουλγάρους την ημέρα της γιορτής των Κυρίλλου και Μεθοδίου στα Κιόσκια που διασκέδαζαν, ο Πρόξενος Στουρνάρας τον απαγόρευσε ρητά και αυστηρά. Οι Γιαγκλής και Μητρούσης για τα γεγονότα της Μονοκκλησιάς επιπλήχθηκαν και απελάθηκαν στην Αθήνα. Ο Αλέξ. Ευρυθιώτης εκτελέστηκε για τη στενή συνεργασία του με τους Νεότουρκους.

Εκτελούσαν αθόρυβα την αποστολή τους και εξαφανίζονταν αστραπιαία. Μετέτρεψαν τον αγώνα των Μακεδόνων μαρτύρων σε αγώνα ηρώων.

Σκοπός τους ήταν να προστατεύουν τα χωριά και τις πόλεις από τις δολοφονίες και τις καταστροφές των Βουλγάρων. Να αναζωπυρώσουν το εθνικό φρόνημα των δεινοπαθούντων και να επαναφέρουν στην Ορθοδοξία τα άτομα και τα χωριά που προσχώρησαν με την τρομοκρατία στην Εξαρχία. Ήθελαν να ανατρέψουν τα κατακτητικά σχέδια των Βουλγάρων. Ήταν καθαρά εθνικός και θρησκευτικός αγώνας άμυνας, στην κατακτητική προκλητικότητα της Βουλγαρίας.

Η συμμετοχή του Σερραϊκού λαού στον αγώνα.

Με την ίδρυση του μουσικογυμναστικού συλλόγου Ορφέα, εκατοντά-

40. 9^η έκθεση του προξένου Σακτούρη. *Σερραϊκά Χρονικά*, τ. Γ', σ. 61.

41. Β. Λαούρδα, Ο Μακεδονικός αγών εις την περιοχήν των Σερρών. Εκθέσεις του Προξένου Σακτούρη υπ' αριθμό 30/5-6-1907 έκθεση. *Σερραϊκά Χρονικά*, τ. Γ', σσ. 74-75.

δες μυημένοι Μακεδονομάχοι κάθε ηλικίας, φύλου, τάξεως και επαγγέλματος, εργάστηκαν με ενθουσιασμό και αυταπάρνηση στην εθνική άμυνα κατά των Βουλγάρων. Μιμούμενοι το παράδειγμα της Φιλικής Εταιρείας, ορκίστηκαν να σώσουν τη Μακεδονία από επίβουλα σχέδια και τις αρπακτικές διαθέσεις των Βουλγάρων. Συγκρότησαν υποεπιτροπές, ομάδες πολιτοφυλακής, οδηγούς, κρύπτες οπλισμού και κανονικές εισφορές υπέρ του αγώνα⁴². Ο Ορφέας προσέφερε πολλά επίλεκτα μέλη στο βωμό του Μακεδονικού αγώνα.

Πειθαρχούσαν στις εντολές του Κέντρου του αγώνα και εκτελούσαν τα καθήκοντά τους μέχρι θανάτου. Ο Κουκουβάτσιος στάλθηκε από το Κέντρο μια νύχτα στο ποταμάκι του Αγίου Ιωάννη, έξω από τις Σέρρες, να προϋπαντήσει τον καπετάν Δούκα και να τον οδηγήσει από απόμερους δρόμους στο Προξενείο. Τον συνέλαβε η Τουρκική περίπολος και τον βασάνιζε τρομερά για να μαρτυρήσει, γιατί βρισκόταν εκεί. Δικαιολογούνταν ότι έχασε τα ζώα του και έψαχνε να τα βρει. Τον ξάπλωσαν δίπλα από το ποταμάκι και ακούμπησαν την κόψη του μαχαιριού στο λαιμό του για να το σφάξουν σαν αρνί. Δεν υποχώρησε, δεν θα πρόδιδε την αποστολή του και να τον έσφαζαν ακόμη.

Για να ξεκουραστούν τα ανταρτικά σώματα από τη μακρά ταλαιπωρία και το δριμύ κρύο του χειμώνα, τα φιλοξενούσαν για λίγες μέρες οι κάτοικοι στα σπίτια τους. Οι νοικοκυρές του νομού Σερρών θεωρούσαν τιμή τους να τους φιλοξενούν στο σπίτι τους, παρασκευάζοντας με ενθουσιασμό τα ωραιότερα παραδοσιακά φαγητά και τις καλύτερες πίττες⁴³. Ήταν αφοσιωμένες μέχρι θανάτου στον αγώνα. Περιορίσαν μόνες τα προσωπικά τους έξοδα της πολυτελούς ενδυμασίας και τιμαλφών κοσμημάτων προς εξοικονόμηση χρημάτων για τον αγώνα. Το σύνθημά τους ήταν, όλα για τον αγώνα. Όταν κάποια πλούσια κυρία των Σερρών αγόρασε πολυτελή ρούχα από το Παρίσι και περιφερόταν στην πόλη φορώντας αυτά επιδεικτικά, κάποιος ανώνυμος τα έβρεξε με ψεκαστήρα λαδιού. Επιβλήθηκε η αρχή της οικονομίας σε όλες τις εκδηλώσεις της ζωής των γυναικών και των ανδρών των Σερρών, υπέρ του εθνικού αγώνα⁴⁴.

Για την αναπτέρωση του ηθικού των βασανισμένων κατοίκων του νομού Σερρών, ο Σύλλογος Ορφέας οργάνωνε τακτικά ψυχαγωγικές εκδηλώσεις. Ανέβασε επί σκηνής το 1905 τη «Δάφνη» και το χειμώνα με την συνεργασία του Παρθεναγωγείου Σερρών τον «Αγαπητικό της Βοσκοπούλας». Τον Αύγουστο του 1907, με δασκάλα την Κ. Κύρου και τη συμπαράσταση

---

42. «Η πόλις των Σερρών έλαβε πλήρη εσωτερικήν οργάνωσιν με κεντρικήν επιτροπήν, υποεπιτροπούς, οδηγούς, πολιτοφύλακας, εισφοράς κ.λ.π.» (Δημοσθένη Φλωριά απομνημονεύματα, *Σερραϊκά Χρονικά*, τόμος Δ, σσ. 100-101).

43. Χρονικό Μακεδονικού αγώνα του Συλλόγου Ορφέα, *Σερραϊκά Ανάλεκτα*, 1992, σ. 44.

44. Απομνημονεύματα προξένου Σακτούρη, σ. 52.

της Αντιγόνης Γονίδου, παρουσίασε το δράμα «η Τόσκα». Στα τέλη του 1907 παρουσίασε με τη διδασκαλία του ηθοποιού Δημορούβα το έργο «Ο Λεωνίδας εν Θερμοπύλαις» στις Σέρρες και μετά στη Δράμα⁴⁵. Δυστυχώς δεν διασώθηκαν τα επίσημα αρχεία του Μακεδονικού Κέντρου για να ξέρουμε όλες τις λεπτομέρειες του αγώνα. Κάηκαν, όπως θα αναφέρουμε παρακάτω, για λόγους ασφαλείας της ζωής των συμμετασχόντων στον αγώνα.

Το Ελληνικό προξενείο ήταν η ψυχή και το στήριγμα του αγώνα. Στεγαζόταν δίπλα από τη Παλαιά Μητρόπολη των Αγίων Θεοδώρων. Οι μυημένοι απ' όλο το νομό το επισκέπτονταν τακτικά, για να δώσουν πληροφορίες και για να πάρουν οδηγίες. Στα παζάρια της Τρίτης αναμιγνύονταν στο πλήθος και ανυποψίαστοι εισέρχονταν από μυστικές εισόδους και εξόδους στο προξενείο. Από απόμερα δρομάκια έρχονταν τις νύκτες στο προξενείο αγγελιαφόροι και αρχηγοί των σωμάτων για συσκέψεις.

Πολλοί αφανείς ήρωες Μακεδονομάχοι προσέφεραν θετικές υπηρεσίες στον αγώνα. Πρωτεύοντα ρόλο σ' όλο τον αγώνα είχε από την Αθήνα ο μετέπειτα πολιτευτής του νομού Σερρών και υπουργός ο εκ Νιγηρίας Σερρών Αθανάσιος Αργυρός, ο οποίος σαν άλλος Φερραίος, παρακίνησε τους ανώτερους πνευματικούς κύκλους των Αθηνών και τους επιφανείς Έλληνες της Μακεδονίας και ίδρυσε το πρώτο Μακεδονικό εθνικό σωματείο για την απελευθέρωση της Μακεδονίας «Ο Μέγας Αλέξανδρος»⁴⁶.

Ο Μακεδονικός αγώνας των Σερρών από ανέκδοτα απομνημονεύματα Σερραίων Μακεδονομάχων

Πολλές σελίδες ανέκδοτων απομνημονευμάτων Σερραίων Μακεδονομάχων διασώθηκαν, αλλά δεν είναι δυνατόν να συμπεριληφθούν αυτούσια στην εργασία αυτή. Καταχωρούμε τα σπουδαιότερα περιληπτικά.

α) **Αναστάσιος Χρυσάφης** από τις Σέρρες. Μεταξύ των ηγετικών στελεχών του Μακεδονικού αγώνα του Νομού Σερρών ήταν ο μετεκπαιδευθείς στη Βιέννη χειρουργός γυναικολόγος ιατρός Αναστάσιος Χρυσάφης. Ήταν συνταγματάρχης και φρούραρχος του Μακεδονικού αγώνα των Σερρών⁴⁷.

Θυσίασε τα πάντα στον αγώνα. Έλαβε μέρος σ' όλες τις φάσεις του αγώνα συνεργαζόμενος στενά με το Ελληνικό Υποπροξενείο των Σερρών. Με το μεγαλύτερο γιο του Κωνσταντίνο στο χωριό Τζίντζιος, όπου είχε κτήματα, μύησε όλους τους κατοίκους στον αγώνα και παρελάμβανε τα όπλα και τα πυρομαχικά που στέλνονταν με ιστιοφόρα στον κόλπο του Ορφανού από την Ελεύθερη Ελλάδα. Τα φύλασσε στις αποθήκες του κτήματός του και τα προωθούσε στα ανταρτικά σώματα. Ήταν ο εγκέφαλος της διοργάνωσης του Αγώνα και προμηθευτής όπλων όλης της Ανατολικής Μακεδονίας. Τούτο φαίνεται από το ιδιόγραφό του υπόμνημα, το οποίο βρέθηκε στο

45. Απομνημονεύματα Σερραίων Μακεδονομάχων, Β', σσ. 3, 5.

46. Ν. Βλάχου, *Το Μακεδονικόν ως φάσις του Ανατολικού*, Αθήναι 1935, σ. 274.

47. Σακτούρη, *Αναμνήσεις εκ του διπλωματικού μου σταδίου, 1897-1933*, σ. 50.

σπίτι της κουνιάδας του στην Αθήνα, που πήγε να το δώσει προσωπικά στο διάδοχο Κωνσταντίνο. Πρότεινε για διπλωματικούς λόγους να αποκεντρωθεί ο Μακεδονικός αγώνας από το Ελληνικό Προξενείο και συνιστούσε τη διοργάνωση τριών ανεξαρτήτων απ' αλλήλων ανταρτικών σωμάτων, υπαγομένων στις διαταγές του στρατιωτικού Κέντρου των Σερρών. Επεσήμανε τις ελλείψεις και τα τρωτά του αγώνα και πρότεινε ριζικά μέτρα ενόπλου αποτελεσματικής δράσεως, ειρηνικής προπαγάνδας και εθνικής κατηχήσεως των χωρικών από το Ελληνικό κομιτάτο. Έφερε χρήματα από την Ελληνική Κυβέρνηση και οργάνωσε τα ανταρτικά σώματα. Το σώμα του Καπετάν Δούκα δρούσε σύμφωνα με το υπόμνημά του. Ενίσχυσε το ταμείο και με δικές του 1.500 χρυσές λίρες για την συνέχιση του αγώνα. Ζήτησε από το Ελληνικό κράτος την άμεση συμπαράσταση προς τους Μακεδόνες, διότι πολλές φορές τους ξεσήκωνε να ελευθερωθούν, αλλά μετά στις δύσκολες και κρίσιμες στιγμές τους άφηνε ακάλυπτους μπροστά στις βιαιότητες και τις σφαγές των Τούρκων⁴⁸.

Ο γιος του Κωνσταντίνος, κατά διαταγή του Κέντρου, μαζί με άλλους ελεύθερους σκοπευτές πυροβόλησαν στη γέφυρα του Στρυμονικού το στενά συνεργαζόμενο με τους νεότουρκους, οπλαρχηγό Αλέξανδρο Ευρυθιώτη. Συνελήφθη από τους Τούρκους και πολιορκήθηκε η οικία του για να ερευνηθεί. Η μάνα του Αθανασία, γνώριζε την κρύπτη του αρχείου του Μακεδονικού αγώνα Σερρών στο σπίτι της. Για να μη το βρουν οι Τούρκοι και οδηγηθούν πολλοί Σερραίοι στη φυλακή και στην αγχόνη, ζήτησε από τον επικεφαλής αξιωματικό να μεταφέρει τρόφιμα από την αποθήκη για να δειπνήσουν οι 25 στρατιώτες. Βρήκε την ευκαιρία και έκαψε όλο το αρχείο του Μακεδονικού αγώνα στο τζάκι της κουζίνας. Οι Βούλγαροι στις 29-6-1913 εκδικήθηκαν τον Αναστάσιο Χρυσάφη. Τον φυλάκισαν και τον πήραν μαζί τους κατά την αποχώρησή τους στις 28-8-1913. Καθ' οδόν προς το Λιμπούνβο, τον αποτελειώσαν κτυπώντας τον με τον υποκόπανο του όπλου. Βρέθηκε στις τσέπες του σημείωμα που έγραφε « Έπραξα το καθήκον μου»⁴⁹.

Η επταμελής οικογένειά του αντιμετώπισε το φάσμα του θανάτου από την πείνα, αλλά επέζησε με μια σύνταξη των 300 δραχμών του Δημοσίου και ανέδειξε αντάξιους απογόνους⁵⁰.

β) **Ο Νικολάου Τάκης, ο Εφέντης**, ήταν μέλος του Συλλόγου Ορφέα. Ο Σύλλογος, για να συνεργάζεται με την τουρκική χωροφυλακή, τον προέτρε-

48. Η πόλη των Σερρών βρισκόταν ανάμεσα σε τρία μεγάλα τουρκικά στρατόπεδα του Μοναστηρίου, της Θεσσαλονίκης και της Κωνσταντινουπόλεως. Την κάθε επανάσταση την πλήρωνε με πολύ αίμα, με πολλές καταστροφές και λεηλασίες. Στο Μακεδονικό αγώνα στάθμευε στη Μακεδονία 100.000 τακτικός τουρκικός στρατός διαφόρων όπλων έτοιμος να επιτεθεί σε οιασδήποτε αναστάτωση

49. Απομνημ. Αναστασίου Χρυσάφη.

50. Σακτούρη, Αναμνήσεις, σ. 50.

ψε να καταταγεί σ' αυτή. Κατατάχθηκε και προάχθηκε σε καλό βαθμό για να γνωρίζει όλα τα μυστικά της Αστυνομίας. Ως επικεφαλής τμήματος τουρκικής χωροφυλακής, συγκέντρωνε πληροφορίες σχετικά με τους καταδότες, με τα προγράμματα καταδιώξεως των Μακεδονομάχων, με τις μετακινήσεις των τουρκικών αποσπασμάτων και με τις έρευνες στα σπίτια των Ελλήνων. Τις μεταβίβαζε αυθημερόν στο Προξενείο. Ενημερωνόταν για τις κινήσεις των ανταρτών, τη μεταφορά όπλων και απομάκρυνε εγκαίρως τις τουρκικές περιπόλους από τα μέρη εκείνα. Προγραμματίζε με τους αρμοδίους την αποφυγή κάθε σύγκρουσης με τους Τούρκους. Ενοικίασε μεγάλη κατοικία με ειδικές κρύπτες στο Καντακονόζι, για τη απόκρυψη των όπλων και των πυρομαχικών του αγώνα στο σπίτι του.

Τα όπλα και τις σφαίρες, τα παραλάμβαναν από τον κόλπο του Στρουμονικού. Τα αποθήκευαν στα χωριά και συνέχιζαν τη μεταφορά με τα ζώα την άλλη νύκτα. Χίλια όπλα και πενήντα χιλιάδες φυσίγγια (ανά πενήντα για κάθε όπλο) έφθασαν στις Σέρρες ένα μεσημέρι. Ο Τάκης Εφέντης φρόντισε να απομακρύνει τις τουρκικές φρουρές από τους δρόμους της διάβασης των, αλλά ένας καταδότης τον παρακολούθησε για να τον καταγγείλει. Ο Εφέντης, τον πυροβόλησε έξω από τη κατοικία του και ευθύς αμέσως φόρεσε τις μπιζάμες και από το παράθυρο του σπιτιού του καλούσε με τη σφυρίχτρα τους χωροφύλακες να πιάσουν το φονιά.

Έκρυβαν τα όπλα σε ασφαλείς κρύπτες της πόλεως Σερρών και εξόπλιζαν τους κατοίκους των χωριών. Η μητέρα μου μας διηγούνταν ότι, για να μην υποψιαστούν οι Τούρκοι τη μεταφορά όπλων στο χωριό Βεζνίκο (Άγιο Πνεύμα), την , σε ηλικία δεκατριών ετών, οι Μακεδονομάχοι του χωριού να μεταφέρει από τις Σέρρες φορτωμένα σε τρεις ημιόνους, όπλα τυλιγμένα μέσα σε ψάθες⁵¹.

γ) **Ο Άγγελος Καλαϊτζής** με τη γυναίκα του Βασιλική από τις Σέρρες, διέθεταν το σπίτι τους για τις συσκέψεις των Μακεδονομάχων, για την απόκρυψη όπλων και για τη φιλοξενία ανταρτών. Μετέφερε εντολές και οδηγίες του Κέντρου στους πολιτοφύλακες και στους αντιπροσώπους του αγώνος όλων των χωριών του νομού. Σε ατύχημα της αποστολής του, έσπασαν τα δύο πλευρά του και για μην το πληροφορηθούν οι Τούρκοι τον χειρούργησαν κρυφά πάνω στο τραπέζι του σπιτιού του. Επέζησε μέχρι το 1964⁵².

δ) **Ο Μπασλής Γεώργιος** από το Αηδονοχώρι, χρημάτισε πράκτωρ, συλλέκτης πληροφοριών και αγγελιαφόρος των ανταρτικών σωμάτων της περιοχής Βισαλτίας. Συνεργαζόταν με τους συγχωριανούς του Γεώργιο Σερίφη, Δημήτριο Λιώτη, και Μαντίκα ή Αγγελάκη.

ε) **Ο Γεώργιος Μπαμπαλίδης**, από το Σιδηρόκαστρο, έδρασε με το ψευ-

51. Διηγήσεις από τα απομνημονεύματα του Τάκη Εφέντη.

52. Περιήληψη από τα απομνημονεύματα της οικογενείας Αγγέλου Καλαϊτζή.

δώνυμο «Συμπέθερος». Διέσχισε πεζοπορώντας ως σύνδεσμος και αγγελιαφόρος όλο το νομό Σερρών. Παρουσιαζόταν σε κοινούς χώρους, για να έχει το άλλοθι, και πήγαινε αμέσως σε επικίνδυνες αποστολές δολιοφθοράς κατά των Βουλγάρων. Τραυματίστηκε στη μάχη της Πεπονιάς και συνελήφθη. Φυλακίστηκε μόνο έξι μήνες, επειδή πρόλαβε και έκρυψε το όπλο του σε ένα διερχόμενο αλογόκαρο. Τιμήθηκε με το Μετάλλιο του Μακεδονικού Αγώνα⁵³.

στ) **Ο Αδαμούσης Δημήτριος** από τις Σέρρες, ως γυρολόγος έμπορος λαχανικών και ψαριών σ' όλο το νομό, μετέφερε στο αλογόκαρό του οπλισμό, ρουχισμό και τρόφιμα για τους αντάρτες στα χωριά. Συμμετείχε στις εκκαθαρίσεις των βουλγαροπρακτόρων. Έκαναν έρευνα στο σπίτι του οι Τούρκοι και βρήκαν όπλα και πυρομαχικά. Τον φυλάκισαν, αλλά το 1909 οι Νεότουρκοι τον απέλυσαν. Τον πήραν όμηρο με την οικογένειά του το 1917, όπου πέθαναν από τις κακουχίες τα παιδιά του και η γυναίκα του στο Καρναμπάτ. Γύρισε μόνος στις Σέρρες και πέθανε από μαρασμό και εξάντληση⁵⁴.

ζ) **Στόγιας Αθανάσιος** από το Αγιοχώρι. Ήταν αγγελιαφόρος του καπετάν Δούκα και του μητροπολίτη Δράμας Χρυσοστόμου. Καταπιέστηκαν με τον ιερέα του χωριού του Παπαϊωάννη να προσχωρήσουν στην Εξαρχία, αλλά αρνήθηκαν και έφυγαν στην Αλιστράτη. Τον Παπαϊωάννη τον έσφαξαν. Από την Αλιστράτη παρακολούθησε τις κινήσεις της ομάδας του Βοεβόδα Πανίτσα. Στις 12-1-1906 εντόπισε το κρησφύγετό της στο Αγιοχώρι και ενημέρωσε τον Καπετάν Δούκα. Στη μάχη που έγινε, κάηκαν τρία σπίτια και εξοντώθηκε η συμμορία του Πανίτσα. Το 1913 του δήμεισαν την περιουσία, το 1917 τον οδήγησαν στην ομηρία και στις 29-9-1941 τον εκτέλεσαν στην Αλιστράτη⁵⁵.

η) **Παπαϊωάννου Δημήτριος του Ιωάννου**. Καταγόταν από την Άνω Βροντού Σερρών. Υπήρξε έμπιστος πράκτωρ του Ελληνικού προξενείου. Υπήρξε μεταφορέας όπλων και πυρομαχικών στα ανταρτικά σώματα. Τον παρακολούθησαν οι Βούλγαροι και τον εκδικήθηκαν, σκοτώνοντας τα αδέρφια του και τους δύο γιους του, τον Ιωάννη 18 ετών στην πλατεία του χωριού και τον Αθανάσιο 16 ετών έξω από το χωριό. Τους βασάνισαν πρώτα και μετά τους κατακρεούργησαν. Τη σωρό του Ιωάννη την πήρε κρυφά η μάνα του και την έθαψε πίσω από το Άγιο Βήμα του ναού. Αναζήτησε και τη σωρό του δεύτερου γιου της, αλλά οι Βούλγαροι εξαφάνισαν και την ίδια. Την ορφανή πενταετή κόρη τους Ελένη την ανέλαβε υπό την προστασία του το Προξενείο. Ανέθεσε την ανατροφή και τη διαπαιδαγώγησή της σε έμπιστη οικογένεια στις Σέρρες. Την αποκατέστησε με το γιο του

53. Περίληψη από τα απομνημονεύματα της οικογενείας Γεωργίου Μπαμπαλίδη.

54. Περίληψη από τα απομνημονεύματα της οικογενείας Δημητρίου Αδαμούση.

55. Περίληψη από τα απομνημονεύματα της οικογενείας Στόγια Αθανασίου.

Τσιμπίρη⁵⁶.

θ) **Ο Μηνάς Μιλτιάδης** από τις Σέρρες. Εργάστηκε με πολύ πατριωτικό ενθουσιασμό από έφηβος στον Μακεδονικό αγώνα με το ψευδώνυμο «Σατανάς». Εκτέλεσε πολλές επικίνδυνες αποστολές και προκάλεσε το θαυμασμό των αρμοδίων. Στους Βαλκανικούς πολέμους κατετάγη εθελοντής στο τάγμα των ευζώνων του Βελισαρίου και έλαβε ενεργό μέρος στις μάχες Μπιζανίου, Λαχανά, Κιλκίς, Μπέλες, Κρέσνας, Τζουμαγιάς. Του δόθηκαν κατ' επανάληψη μετάλλια, βραβεία και έπαινοι για τον ηρωισμό, το θάρρος και την αυταπάρνησή του σ' όλους τους αγώνες. Οι Βούλγαροι τον φυλάκισαν το 1941. Μέχρι τα γεράματά του συμμετείχε σ' όλες τις εθνικές εκδηλώσεις σαν να ήταν νέος⁵⁷.

ι) **Ο Γεώργιος**, χωρίς επίθετο, από το Χρυσό. Ως βοηθός παντοπώλη πήγαινε τρόφιμα στο Προξενείο Σερρών και μνήθηκε από μικρός στον αγώνα. Μετέφερε όπλα, πολεμοφόδια, ρουχισμό και τρόφιμα στα σπίτια που διέμεναν κατά καιρούς ανταρτικά σώματα. Βοήθησε στην απόκρυψη ανταρτών στην πόλη και στην εκτέλεση των προδοτών του αγώνα, του νυκτοφύλακα Θωμά Μούσιου και του φύλακα Δίγκα που πρόδωσε τον Καπετάν Μητρούση. Για την εκτέλεση του δευτέρου, συνεργάστηκαν στις 13-9-1907 ο Βλάχμπες και ο Φεγγαράς με αγγελιαφόρο το μικρό Γεώργιο. Τον παραμόνευαν απέναντι από το προξενείο. Κατ' εντολή των ανωτέρω, ο Γεώργιος ειδοποίησε τον Καβάζη του προξενείου Γιαννάκη να κατευθύνει με συζήτηση το Δίγκα στο στόχο τους. Τον πυροβόλησαν προ της εξώθυρας του ναού του Αγίου Γεωργίου και διέφυγαν από τον πίσω δρόμο στο ναό του Αγίου Αντωνίου⁵⁸.

ια) **Ο Μαρκάδας Δημήτριος του Σωτηρίου** (1879-1964) από το Άγιο Πνεύμα, διετέλεσε σύνδεσμος του Ελληνικού προξενείου Σερρών με τα ανταρτικά σώματα. Έλαβε μέρος σε πολλές αποστολές ως αγγελιαφόρος και παρέστη στη μάχη του καπετάν Μακούλη στη Δοβίστα. Υπέστη κρυπαγήματα στα πόδια και του τα έκοψαν. Δικάστηκε στη Δράμα από τους Βουλγάρους και γλίτωσε ως εκ θαύματος από την αγχόνη.

Από το χωριό Άγιο Πνεύμα, συμμετείχαν ενεργά ως οδηγοί, αγγελιαφόροι και μέλη σε ανταρτικά σώματα οι: 1) Βαδιάκας Σωτήριος του Πολυχρόνη (1867-1925), 2) Διάγκος Κωνσταντίνος του Γεωργίου (1880-1920), 3) Κιουτσούκης Χρήστος του Κωνσταντίνου (1884-1964), 4) Κουλούδας Χρήστος του Κωνσταντίνου (186—1915), 5) Μενεξές Αθανάσιος του Μενεξέ (1872-1917), 6) Μπάτκος Βασίλειος του Στεργίου (1884-1929), 7) Μουξιός Γεώργιος του Ζαμπάκη (1879-1964), 8) Παπακυριάκος Βασίλειος του Κυριάκου (1870-1941), 9) Τσιμπίσης Δημήτριος του Αθανασίου (1868-1948),

56. Περιήληψη από τα απομνημονεύματα της οικογενείας Τσιμπίρη.

57. Ένθα ανωτέρω.

58. Περιήληψη από τα Απομνημονεύματα Γεωργίου σημ. Β', σσ. 3-5.

10) Τσιτσαρής Νικόλαος του Φωτίου (1884-1958)⁵⁹.

ιβ) **Ο Ράμναλης Γιάννης**, πολέμησε με το σώμα του Σακελλαροπούλου που συντρίφτηκε από τους Τούρκους. Μετά σχημάτισε μικρή ομάδα δυτικά των Σερρών. Εργαζόταν την ημέρα στα χωράφια του χωριού σαν απλός γεωργός και το βράδυ δρούσε με την ομάδα του κατά των Βουλγάρων πρακτόρων και κατασκοπών. Επέζησε, αλλά τον σκότωσε το 1923 ο λήσταρχος Τζιάτζας για να τον ληστέψει⁶⁰.

Εκατοντάδες αφανείς άνδρες και γυναίκες Μακεδονομάχοι του Νομού Σερρών προσέφεραν οικειοθελώς με πατριωτικό ενθουσιασμό αξιόλογες υπηρεσίες στο Μακεδονικό αγώνα, αλλά, όπως αναφέραμε, επειδή κήκαν τα αρχεία του Κέντρου αγώνα των Σερρών, αγνοούμε τα ονόματά τους. Νοιώθουμε βαθιά ευγνωμοσύνη προς αυτούς που έφυγαν από τη ζωή και ευχόμαστε να είναι αιωνία η μνήμη αυτών.

Η συμμετοχή της τοπικής Εκκλησίας στον αγώνα

Εθνικός και θρησκευτικός ήταν ο Μακεδονικός αγώνας. Όσοι προσχωρούσαν στην Βουλγαρική Εξαρχία χαρακτηρίζονταν Βούλγαροι. Δεν είχε σημασία ποια γλώσσα μιλούσαν, αλλά σε ποια Εκκλησία ανήκαν. Έγινε λόγος σε έγγραφο του προξενείου Σερρών περί απομακρύνσεως μερικών μοναχών εκ της Ιεράς Μονής του Τιμίου Προδρόμου του Μενοικέως όρους, επειδή μιλούσαν βουλγαρικά. Ο πατριάρχης και ο μητροπολίτης Σερρών δεν αποφάσισαν την εκδίωξή τους, διότι η κοινή γνώμη τους χαρακτήριζε Έλληνες (Γκραικομάνους), αφού δεν προσχώρησαν στην Εξαρχία⁶¹.

Ο σχισματικός κλήρος της Εξαρχίας συμμετείχε ενεργά στις δολοφονίες και τις πυρπολήσεις. Ο ιερέας της Σκριτζιβας ήταν ο αρχηγός της επίθεσης της βουλγαρικής συμμορίας στην Αγριανή, στην οποία σκότωσαν επτά Ορθόδοξους και έκαψαν τρία σπίτια. Ο πρωθιερέας της Βουλγαρικής Εξαρχίας στις Σέρρες γνώριζε τα προετοιμαζόμενα εγκλήματα των Βουλγάρων, διότι ο γαμβρός του ήταν οργανωτής των δολοφονιών, ο γραμματέας του γραφείου της Εξαρχίας Σερρών, πρόεδρος του εκτελεστικού τμήματος του κομιτάτου Σερρών και ο γιος του Λάζος αρχηγός συμμορίας στις Σαράντα Εκκλησίες.

Ο ορθόδοξος κλήρος δεν αναμειγνυόταν ενεργά στις αιματηρές αντεκδικήσεις κατά των Βουλγάρων. Επεδίωκε να ζουν ειρηνικά. Ο Παπαπασχάλης αυτοκαθαιρέθηκε, επειδή δολοφόνησαν την οικογένειά του και του κατάστρεψαν την περιουσία του, για να συμμετάσχει στον αγώνα ως οπλαρχηγός ανταρτικής ομάδας.

Οι πατριαρχικοί κληρικοί ήταν ο πρώτος στόχος δολοφονίας από μέ-

59. Α. Ψαθά-Β. Μητρακλή, Άγιο Πνεύμα Σερρών (Ιστορία, λαογραφία της Κοινότητος) Σέρροι 1979, σ. 12.

60. Σημειώσεις απομνημονευμάτων Μακεδονομάχων Α, σ. 15.

61. Υποπροξενείο Σερρών, υπ' αριθμό Σ/233/1905 έγγραφο του φακέλου 1905.

ρους των βουλγαροκομιτατζήδων. Με κίνδυνο της ζωής τους, αγωνίστηκαν για να ματαιώσουν τα σχέδια των Βουλγάρων. Κράτησαν ψηλά την παράδοση της προσφοράς της Εκκλησίας προς το έθνος. Ενίσχυσαν, αναπτέρωσαν το ηθικό και την αυτοπεποίθηση των Ελλήνων Μακεδόνων.

Ο μητροπολίτης Σερρών Γρηγόριος Ζερβουδάκης πρωτοστάτησε στα δικαιώματα του ποιμνίου του, υπερασπίζοντας αυτό από τις κατάφωρες αδικίες των Βουλγάρων, των Τούρκων και των Γάλλων μεταρρυθμιστών. Διαμαρτυρόταν εγγράφως προς το Σουλτάνο. Διέθετε μέρος του μισθού του για τον αγώνα. Επισκεπτόταν τακτικά όλα τα χωριά των επαρχίας του, λειτουργούσε, μιλούσε με εθνικό παλμό, παρηγορούσε τις οικογένειες των θυμάτων και ενεθάρρυνε τους τρομοκρατημένους να παραμείνουν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο⁶².

Αναφέρεται σε έγγραφο του Προξενείου ότι πρότειναν την αμοιβαία μετάθεση του Γρηγορίου Σερρών με τον Ιωαννίκιο Ιωαννίνων, αλλά απορρίφθηκε από όλους, διότι ήταν απαραίτητος στον αγώνα των Σερρών. Γνώριζε λεπτομερώς τα πάντα, πρόσωπα, πράγματα, καταστάσεις. Οι Τούρκοι του απέδωσαν ευθύνες για το συλλαλητήριο της διαμαρτυρίας των Σερραίων, την ημέρα του απαγχονισμού του Παναγιώτου και του Ούρδα, και του απαγόρευσαν την έξοδό του στα χωριά της επαρχίας του. Οι Γάλλοι τον συκοφάντησαν στους Τούρκους και η Τουρκική Κυβέρνηση ζήτησε τέσσερες φορές τη μετάθεσή του από τη Μακεδονία. Το Οικουμενικό πατριαρχείο αναγκάστηκε και τον μετέθεσε στη Χαλκηδόνα. Άφησε στις Σέρρες όλες τις οικονομίες του.

Οι κληρικοί των Σερρών κράτησαν τα χωριά στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και επανέφεραν πολλά εξ εκείνων που προσχώρησαν με τη βία στην Εξαρχία. Ο Μακεδονικός αγώνας κατά τον πρόξενο Σακτούρη «είναι η ιστορία των αναρίθμητων εκείνων ορθοδόξων κληρικών, οι οποίοι, αφανείς, αλλά μεγάλοι ήρωες, καθαγίασαν το Μακεδονικό αγώνα με το τίμιο αίμα των. Είναι τα Φλογισμένα Ράσα»⁶³. Η Ορθοδοξία και ο Ελληνισμός πάντα ήταν και πρέπει να μείνουν ταυτόσημα.

Τα αποτελέσματα του Μακεδονικού αγώνα

Χάρη στην κεραυνοβόλο αντίσταση των Μακεδονομάχων, η κατάσταση στο νομό Σερρών μεταβλήθηκε. Η τρομοκρατία απέτυχε, οι κάτοικοι αναθάρρησαν. Έδειξαν μεγάλη εμπιστοσύνη στους επιτελείς του Κέντρου του αγώνα και προσφέρθηκαν οικειοθελώς να εκτελέσουν και τις πιο ριψοκίνδυνες αποστολές.

Με ακατάβλητη ψυχική δύναμη, με ακμαίο εθνικό φρόνημα και με πείσμα αντέδρασαν σε όλα τα καταχθόνια σχέδια των εχθρών και κράτησαν τη Μακεδονία Ελληνική. Οι Βούλγαροι τρομοκρατήθηκαν από την ενεργό

62. Υποπροξενείο Σερρών, Υπ' αριθμό 343/29-9-1905 έγγραφο του φακέλου του 1905.

63. Απομνημονεύματα Σακτούρη, σ. 61.

αντίδραση των Ελλήνων. Ο εμπορικός πράκτορας των Σερρών, απομάκρυνε την οικογένειά του από τις Σέρρες και άλλοι έγκριτοι Βούλγαροι διέλυσαν τις εργασίες των. Οι μαθητές της Βουλγαρικής Σχολής σταμάτησαν να βγαίνουν περίπατο και οι δάσκαλοι επέσπευσαν τις εξετάσεις και απομακρύνθηκαν από τις Σέρρες. Τα σχολεία τους παρήκμασε σε αντίθεση με τα Ελληνικά που άκμαζαν. Κατάλαβαν οι Βούλγαροι ότι δεν μπορούσαν να συνεχίσουν να οργιάζουν και να κακουργούν σε βάρος των Ελλήνων χωρίς να τιμωρηθούν⁶⁴.

Σύσσωμη η πόλη και η περιφέρεια των Σερρών πρόταξε τα στήθη της και αντιμετώπισε τις βουλγαρικές επιθέσεις. Αποδείχθηκε ακοίμητος φρουρός της πατρίδας και κυματοθραύστης των εκάστοτε εχθρικών εισβολών.

Αντέδρασε σε όλα τα καταχθόνια σχέδια των εχθρών με ακατάβλητη ψυχική δύναμη και με ακμαίο το εθνικό φρόνημα. Ο πρόξενος των Σερρών Ίων Δραγούμης έλεγε ότι οι Σέρρες στα χρόνια του Μακεδονικού αγώνα υπήρξαν το σχολείο της ελευθερίας. Είναι άξιοι επαίνου οι Έλληνες που αφυπνίστηκαν και αντιμετώπισαν το εγκληματικό και εξοντωτικό σχέδιο των Βουλγάρων.

Οι Σέρρες υπήρξαν η αστείρευτη πηγή ελληνικού φρονήματος στην Ανατολική Μακεδονία. Από αρχαιοτάτων χρόνων ήταν το προπύργιο όλης της Μακεδονίας και της Ελλάδος. Το πατριωτικό φρόνημα των Σερραίων ήταν πάντοτε ακμαίο. Ξαναζωντάνεψαν στο Μακεδονικό αγώνα οι ηρωικοί αγώνες και θυσίες της ελληνιστικής, της Ρωμαϊκής και της Βυζαντινής εποχής. Επαναλήφθηκαν μάχες ολοκαυτώματος κατά των εισβολέων για να κρατήσουν ελεύθερη τη χώρα αυτή.

Χάρη στον αγώνα και τις θυσίες όλων των Μακεδονομάχων είμεθα σήμερα ελεύθεροι Έλληνες. Η «Γενική Εφημερίδα της Βιέννης» εγκωμιάζε τους Μακεδόνες που αποδείχτηκαν ικανοί να περιφρουρήσουν την Μακεδονία με τις δικές τους δυνάμεις και να ελευθερώσουν με τα ένοπλα ανταρτικά τους τούς Ελληνικούς οικισμούς από τη Βουλγαρική τυραννία⁶⁵. Χωρίς τη ιδιωτική πρωτοβουλία των Μακεδόνων άγνωστο είναι αν θα ανατρέπονταν τα σχέδια των Βουλγάρων

Η συνέχιση του Μακεδονικού αγώνα

Ο Μακεδονικός αγώνας έληξε με τον Ιούλιο του 1908, αλλά κατά βάθος, συνεχίζεται και στις μέρες μας με άλλες μορφές, με άλλα συνθήματα, με άλλους φορείς, με τον ίδιο πάντοτε σκοπό, τη ματαίωση της καθόδου των Σλάβων στο Αιγαίο. Γνωστή είναι η δράση των Σκοπιανών τα τελευταία πενήντα χρόνια. Πλαστογράφησαν την ιστορία της Μακεδονίας και την παρουσιάζουν στις εγκυκλοπαίδειες και στους χάρτες ως Σλαβική.

64. Β. Λαούρδα, Ο Μακεδονικός αγώνας στο νομό Σερρών. Εκθέσεις του προξένου Σακτούρη, υπ' αριθ. 30/5-6-1907 έκθεση, *Σερραϊκά Χρονικά*, τόμ. Γ', σ. 72.

65. *Σερραϊκά Χρονικά*, τόμ. Γ', σ. 179.

Οι μακεδονομάχοι μας φωνάζουν σήμερα από τους τάφους των: «Νεοέλληνες μην επαναπαύεστε στις νίκες και τις δάφνες των προγόνων σας, αλλά καλλιεργήστε ακμαίο εθνικό φρόνημα και εθνικά ιδανικά στις νέες γενεές, ώστε τη χώρα αυτή κανείς να μην τολμήσει ποτέ ξανά να την προσβάλλει και να τη σφετερισθεί, αλλά να μείνει πάντα, όπως ήταν από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα, αναμφισβήτητα ελληνική της μάνας μας Ελλάδας το καμάρι».

ABSTRACT

KYRIAKOS PAPAKYRIAKOU

THE MACEDONIAN STRUGGLE IN SERRES PREFECTURE FROM THE ARCHIVES OF THE GREEK SUB-CONSULATE IN SERRES AND FROM THE UNPUBLISHED MEMOIRS OF SERRAIAN VETERANS OF THE STRUGGLE

I have been researching the history of the Macedonian Struggle in Serres prefecture since 1965. In order to give lectures and talks I have consulted many historical sources and also conducted many oral interviews with surviving veterans of the Struggle and descendants of veterans, whose parents or other relations were slain or fell heroically in the field of battle. They willingly gave me condensed written biographies and their memoirs from the Struggle, which I have cherished in my archive like sacred relics for the past forty years. I have read a great deal of the literature relating to the Macedonian Struggle in Serres prefecture and in order to complete my study I asked Mr Vavouskos, president of the Society for Macedonian Studies in Thessaloniki, for permission to examine the records of the Greek sub-consulate in Serres in the society's library.

This historical material, which amounts to hundreds of pages, and all the relevant literature are the source for the outline below, which offers a brief presentation of my paper on the Macedonian Struggle in Serres prefecture.

1) The underlying causes of the Struggle, 2) The criminal activity of the Bulgarians and their objectives during the Struggle, 3) The positive and negative aspects of the Greek struggle, 4) The attitude of the Turks, the Great Powers, and the Balkan states towards the Greeks, 5) The dire necessity for the Greeks' unrelenting struggle, 6) The opinion of the Greek consuls in Serres about how the Struggle was being waged, 7) How the Struggle was organised in Serres prefecture by the Greek consulate and the Orpheus Association, 8) The part played by the local Church in the Struggle, 9) Heroic figures from the Struggle in Serres, 10) The outcome of the Struggle, 11) The Macedonian Struggle continues.

ΧΟΡΗΓΟΙ:

ISBN: 978-960-86390-8-9